

Isu-Isu Syariah Dalam Pengaplikasian Produk Al-Mudharabah Di Perbankan Islam Di Malaysia

Oleh : Siti Nur Husna Binti Abd Rahman
(Pensyarah ACIS UiTM Kampus Kuala Pilah)

Pengenalan

Dalam sistem kewangan Islam, pasaran modal Islam merupakan salah satu komponen atau elemen penting daripada keseluruhan pasaran di Malaysia. Di samping itu, pasaran modal Islam juga memainkan peranan yang penting dalam memberi sumbangan terhadap pembangunan ekonomi negara ini melalui instrumen-instrumen kewangan ditawarkan kepada para pelabur. Oleh itu, salah satu daripada produk-produk kewangan dan perbankan Islam yang meliputi pelbagai sektor dikenali sebagai produk berstruktur Islam (Md Nurdin 2009).

Sejak akhir-akhir ini, kebanyakan bank telah menawarkan pelbagai pelaburan produk berstruktur Islam di Malaysia yang mematuhi prinsip-prinsip Islam seperti terbitan produk "Islamic Equity-Linked Structured Investment-i" oleh pihak bank HCBC Amanah Berhad. Keadaan ini disebabkan oleh produk berstruktur Islam dapat menarik para pelabur dengan bermacam-macam faedahnya tersendiri iaitu menawarkan perlindungan modal, risiko keuntungan terkawal dan menghasilkan keuntungan yang tinggi seperti yang dinyatakan oleh Engku Rabiah Adawiah (2007) dan Aznan (2007).

Walaupun bagaimanapun, kemunculan produk berstruktur Islam telah menimbulkan permasalahan dalam kalangan para ilmuwan Islam. Permasalahan yang dimaksudkan itu bagi pandangan Mohd Daud (2006) dan ISRA (2015) ialah produk berstruktur Islam dikatakan hanya sekadar meniru elemen-elemen daripada produk berstruktur konvensional yang mempunyai persamaan dari segi ciri-ciri, objektif dan manfaat ekonomi. Dalam erti kata lain, Mahlknecht (2010) menjelaskan lagi proses pengadaptasian elemen-elemen produk berstruktur Islam daripada produk berstruktur konvensional dianggap sebagai proses mengislamkan elemen-elemen produk konvensional tersebut.

Umumnya, isu-isu syariah yang terlibat dalam produk berstruktur Islam di perbankan Islam di Malaysia ialah berhubungan dengan prinsip-prinsip syariah terutamanya prinsip *muḍārabah*. Berdasarkan kepada kajian-kajian lepas oleh Hailani dan Sanep (2009), Aznan (2007) dan Zaharuddin dan Aznan (2011) mengenai isu-isu syariah dalam produk berstruktur Islam berkaitan prinsip *muḍārabah*, terdapat tiga isu yang telah diketahui iaitu isu nisbah perkongsian pulangan, isu jaminan modal dan untung dan juga isu pembatalan kontrak ini.

Sebelum berbincang mengenai isu-isu syariah berkaitan prinsip *muḍārabah* ini, eloklah bagi kita mengetahui prinsip ini secara ringkas termasuk elemen-elemen penting yang terdapat dalam prinsip ini. Secara umumnya, prinsip *muḍārabah* ini bagi pendapat madhhab Hanafi (al-Barnī 1990), madhhab Hanbali (Ibn Duyan t.th.) dan Suruhanjaya Sekuriti Malaysia 2007 serta Bank Negara 2015 memberi maksud sesuatu kontrak di mana pelabur sebagai *rabbul māl* menyerahkan modal yang diketahui kadar

nya kepada pihak bank sebagai *muḍārib* untuk menguruskan modal itu bagi memperoleh perkongsian keuntungan berasaskan kepada persetujuan bersama di antara mereka. Menurut pendapat madhhab Hanafi (al-Samarqandī 1984), madhhab Maliki (Ibn al-Hājjib 1998), madhhab Shafi'i (al-Sharbīnī 2004), madhhab Hanbali (al-Fauzān 2002), al-Zuhaili 2007, Bank Negara 2015 dan Ab. Mumin 1999, prinsip ini terbahagi kepada dua jenis iaitu prinsip *muḍārabah muṭlaqah* (*muḍārabah bebas*) dan prinsip *muḍārabah muqayyadah* (*muḍārabah terhad*). Maka, prinsip *muḍārabah muṭlaqah* ialah sesuatu kontrak di mana *rabbul māl* menyerahkan modalnya untuk diuruskan oleh *muḍārib* tanpa batasan harga, masa dan tempat. Manakala, prinsip *muḍārabah bermakna* sesuatu kontrak di mana *rabbul māl* memberikan modalnya untuk diuruskan oleh *muḍārib* dengan batasan masa, harga dan tempat tertentu.

Selain itu, elemen-elemen penting dalam prinsip *muḍārabah* ini ialah pihak berakad, *sīghah ṭab* dan *qabūl*, modal, keuntungan, kerugian, jaminan modal atau keuntungan dan pembatalan. Oleh yang demikian, jika pelaksanaan kontrak *muḍārabah* ini didapati tidak memenuhi kesemua elemen-elemen penting ini, maka kontrak ini secara automatik akan menjadi terbatal atau tidak sah untuk dilakukan di antara *muḍārib* dan *rabbul māl* dalam sesuatu urusan perniagaan khususnya berkaitan produk berstruktur Islam ini seperti yang dibincangkan oleh madhhab Hanafi (al-Qudūrī 1997), madhhab Maliki (al-Majjājī 2010), Imam Shafi'i t.th. & madhhab Shafi'i (al-Qazwīnī 2005), madhhab Hanbali (Ibn Qudāmah 1979), al-Zuhaili 2007, ISRA 2015, IBFIM 2015 dan al-Khafif 2008). Perkara ini menunjukkan bahawa betapa pentingnya elemen-elemen kontrak *muḍārabah* ini di-

periksa terlebih dahulu sebelum diaplikasikan dalam produk berstruktur Islam ini di perbankan Islam supaya dapat menjalankan urusan perniagaan dengan lancar yang mana kontrak ini telah menjadi sah di sisi syarak.

Walau bagaimanapun, pelbagai isu syariah telah dibangkitkan oleh para ilmuwan Islam dan agensi-agensi perbadanan mengenai prinsip muḍārabah yang digunakan dalam pengaplikasian produk berstruktur Islam seperti isu nisbah perkongsian keuntungan muḍārabah, isu jaminan modal dan untung dan isu pembatalan kontrak adalah sebagaimana berikut::

Isu pertama: Nisbah perkongsian keuntungan muḍārabah

Madhhab Hanafi (Ibn ʿAbidīn 2003), madhhab Maliki (al-Baghdādī t.th.), Imam Shafi'i (t.th.) & madhhab Shafi'i (al-Finī t.th.), madhhab Hanbali (al-Fauzān 2002), al-Zuhaili 2007, Bank Negara 2015 dan Dusuki 2011 menerangkan bahawa nisbah perkongsian keuntungan merupakan salah satu elemen daripada elemen-elemen penting dalam kontrak muḍārabah. Ketika pihak berkontrak melaksanakan kontrak muḍārabah ini, nisbah perkongsian keuntungan mestilah diberitahu dan diketahui jumlahnya seperti separuh atau 1/3 atau seumpamanya di antara rabbul māl dan muḍārib mengikut apa yang telah dipersetujui oleh mereka. Lebih-lebih lagi, madhhab Shafi'i (al-Husainī 2008) menambahkan lagi tentang nisbah keuntungan ini hendaklah dikongsi di antara rabbul māl dan muḍārib tanpa membahagikan kesemua nisbah keuntungan kepada salah satu pihak kerana keadaan ini akan merosakkan kandungan kontrak muḍārabah ini.

Dalam penstrukturan muḍārabah, pihak bank berhak mengambil bahagian nisbah

keuntungannya daripada keseluruhan pulangan itu yang telah dihasilkan selepas sampai tempoh matang bagi usaha-usaha yang dijalankan. Nisbah perkongsian keuntungan yang ditentukan akan berubah mengikut prestasi urus niaga pelaburan produk berstruktur Islam itu sama ada berpretasi baik atau buruk (Bank Negara 2015; Aznan 2007). Perkara ini menunjukkan bahawa terdapat pendedahan risiko kepada nisbah keuntungan bagi pihak bank atau institusi bank di mana apabila urus niaga pelaburan itu berpretasi baik atau menjana keuntungan, maka nisbah keuntungan menjadi lebih tinggi jumlahnya. Sebaliknya, jika pelaburan itu menghasilkan kerugian atau berprestasi buruk, maka pihak bank tidak akan mendapat apa-apa daripada nisbah keuntungan ini atas usaha-usaha yang telah dilakukan mengikut penjelasan Aznan (2007) dan ISRA (2015).

Namun begitu, Bank Negara 2015 dan Mohamed Fairouz et. al. 2013 menekankan bahawa kerugian dalam pelaburan itu dapat ditutup dengan bahagian keuntungan pelabur yang seterusnya dan ditanggung sepenuhnya oleh pelabur semasa urus niaga pelaburan itu berada dalam keadaan kurang baik. Tambahan lagi, nisbah perkongsian keuntungan yang tersembunyi mestilah dinyatakan dengan jelas dan benar dalam kontrak muḍārabah ini sekiranya ada bagi mengelakkan daripada wujudnya unsur gharar yang dilarang oleh syarak (Ul-Rahman 1994 & Dusuki 2011). Oleh yang demikian, apabila pihak bank ingin menentukan nisbah perkongsian keuntungan semasa melakukan kontrak muḍārabah dalam pelaburan produk berstruktur Islam di perbankan Islam, maka pihak bank perlulah memberitahu dan menyatakan nisbah keuntungan tambahan atau tersembunyi dengan teliti dan jelas supaya bebas daripada unsur gharar yang ditegah oleh Islam dan diyakini oleh para pelabur khususnya beragama Islam.

Isu kedua: Jaminan modal dan untung

Maksud jaminan atau *ḍaman* atau *kafālah* pada pandangan para fuqaha' iaitu madhhab Hanafi (al-Mīdānī t.th.), madhhab Maliki (al-Majjājī 2010), madhhab Shafi'i (al-Shūrāzī 1996) dan madhhab Hanbali (al-Fauzān 2004) serta badan organisasi seperti IBFIM (2015) dan Zaharuddin dan Aznan (2011) ialah menunaikan tanggungjawab penjamin kepada tanggungjawab seseorang yang dijamin dengan benar dalam pelbagai tuntutan sama ada berkaitan dengan tuntutan diri atau harta atau hak. Di Malaysia, kebanyakan institusi perbankan Islam telah menggunakan pelbagai langkah untuk mendapatkan reputasi tinggi dalam urusan pelaburan merangkumi pemberian jaminan atau perlindungan modal kepada pelabur.

Maka, keadaan ini membawa kepada kemunculan isu ini di antara para fuqaha' dan cendekiawan Islam dengan pelbagai hujah mereka masing-masing. Antaranya ialah pandangan pertama iaitu semua fuqaha' dalam kalangan madhhab Hanafi (al-Samarqandī 1984), madhhab Maliki (al-Qartabī 1978), Imam Shafi'i (t.th.) dan madhhab Shafi'i (al-Damīrī 2004), madhhab Hanbali (Ibn Quddāmah 1979) serta al-Zuhaili (2007) termasuk agensi-agensinya perbadanan seperti ISRA (2015), Bank Negara (2015), Zaharuddin dan Aznan (2011) dan Mohamed Fairouz et. al. (2013) telah bersepakat bahawa jaminan modal atau untung yang dilakukan oleh institusi perbankan Islam sebagai *muḍārib* kepada pelabur sebagai *rabbul māl* adalah tidak diharuskan mengikut syarak. Hal ini berdasarkan kepada ringkasan hujah-hujah mereka iaitu syarat jaminan modal atau untung akan bertentangan dan merosakkan ciri-ciri asas kontrak *muḍārabah* kecuali dalam kes kecuaiian dan pengabaian serta pelanggaran syarat-syarat khusus kontrak seperti melaksanakan urusan pelaburan ini tanpa kebenaran pelabur.

Selain itu, hujah kedua ialah kontrak *muḍārabah* dianggap sebagai sebahagian kontrak amanah yang mana kontrak amanah tidak mempunyai keuntungan. Jadi, pihak bank tidak boleh dipaksa untuk menjamin ganti rugi terhadap perkara yang berada di luar jangkaannya berkaitan harta dalam kontrak ini. Hujah ketiga ialah jaminan modal atau untung akan membawa kepada unsur *gharar* berlebihan. Keadaan ini berlaku jika prestasi pelaburan itu mengalami kerugian akan mengakibatkan timbulnya unsur *gharar* berlebihan ini di mana pihak bank terpaksa menghadapi dua bentuk kerugian iaitu kerugian masa dan usaha yang dilakukan dan juga kerugian modal dalam urusan pelaburan itu.

Sedangkan, pandangan kedua ialah beberapa ilmuwan Islam kontemporari (al-Shawkānī 2004; Hammād 2001; Zaharuddin & Aznan 2011) berpendapat bahawa jaminan modal atau untung adalah diharuskan mengikut syariah. Perkara ini berasaskan kepada ringkasan hujah-hujah bagi golongan ini iaitu pihak bank mempunyai kemampuan untuk memberi jaminan modal atau untung disebabkan mereka sendiri menjadi sukarela untuk menjamin modal atau untung tersebut dalam sesuatu pelaburan tanpa dipaksa oleh mana-mana pihak. Hujah kedua pula ialah pihak bank bersetuju untuk menjamin modal atau untung pelabur kerana persetujuan bersama merupakan satu benda asas untuk menjadikan harta seseorang secara halal dan sah terhadap orang lain.

Umumnya, jumhur fuqaha' berpandangan syarat jaminan modal dan keuntungan dalam urusan perniagaan adalah sesuatu perkara yang tidak harus mengikut perundangan Islam. Syarat jaminan ini hanya dikecualikan jika berlaku pengabaian, pelanggaran syarat-syarat khusus dan kecuaiian dilakukan oleh pihak bank kepada pelaburnya. Oleh itu, pendapat jumhur fuqaha' ini telah diaplikasikan oleh kebanyakan badan-badan organisasi di Malaysia terutamanya Bank

Negara yang mana menjadi pusat umum bagi kesemua institusi dan penyelidikan perbankan dan kewangan Islam di negara ini.

Isu ketiga: Pembatalan kontrak

Kebiasaannya, pembatalan kontrak muḍārabah dilaksanakan apabila mencapai tempoh matang kontrak ini. Akan tetapi, terdapat isu mengenai cara pembatalan kontrak ini dalam kalangan para fuqaha' sama ada kontrak ini mesti dibatalkan oleh kedua-dua belah pihak yang dianggap sebagai mengikat kedua-dua pihak atau salah satu pihak boleh membatalkannya dikenali sebagai tidak mengikat kedua-duanya. Terdapat dua pandangan dalam isu ini iaitu pendapat pertama ialah minoriti fuqaha' terdiri daripada madhhab Maliki (al-Qarṭabī 1978), dan agensi perbadanan seperti Bank Negara 2015 berpandangan bahawa kontrak muḍārabah hendaklah dibatalkan oleh kedua-dua pihak yang bersifat mengikat kedua-dua pihak. Dalam erti kata lain, salah satu pihak sama ada rabbul māl atau muḍārib tidak boleh membatalkan atau menamatkan kontrak ini melainkan kedua-dua pihak bersetuju bersama untuk membatalkan kontrak ini. Oleh yang demikian, sekiranya salah satu pihak meninggal dunia, maka kontrak ini dapat diteruskan oleh pewaris masing-masing sebelum mencapai tempoh matangnya.

Berbanding, pendapat kedua iaitu majoriti fuqaha' (madhhab Hanafi (al-Mīdānī t.th.); madhhab Shafī'i (al-Damūrī 2004); madhhab Hanbali (Ibn Quddāmah 1979); al-Zuhaili 2007) dan badan-badan organisasi (ISRA 2015; Bank Negara 2015) serta pakar ilmuwan Islam (Dusuki 2011; Ab. Mumin 1999) memberi pandangan bahawa kontrak muḍārabah hendaklah dibatalkan oleh salah satu pihak yang bersifat tidak mengikat kedua-dua pihak dengan memberikan notis pembatalan kontrak kepada pihak lain. Keadaan ini bermakna salah satu pihak sama ada rabbul māl atau muḍārib mempunyai hak masing-masing untuk membatalkan kontrak tersebut dalam urusan pelaburan ini. Justeru, jika salah satu pihak meninggal dunia, maka kontrak ini terbatal dan

tidak boleh diwarisi oleh pewaris masing-masing.

Secara umumnya, majoriti fuqaha' berpendapat salah satu pihak sama ada rabbul māl atau muḍārib dibolehkan untuk membatalkan kontrak muḍārabah ini. Hal ini berlaku apabila kedua-dua pihak tidak terikat dengan kontrak ini, maka setiap pihak mempunyai hak masing-masing untuk membubarkan kontrak melalui pemberian kenyataan pembatalan kontrak kepada pihak lain dengan alasan yang munasabah dan logik dalam sesuatu pelaburan produk ini. Maka, pembatalan kontrak melalui notis oleh satu pihak kepada pihak lain merupakan unsur penting yang perlu dilakukan dengan kadar segera sebelum sampai tempoh matang kontrak ini.

KESIMPULAN

Kesimpulannya, produk berstruktur Islam ialah cara alternatif kepada produk berstruktur konvensional dengan syarat penstrukturan produk ini mestilah selari dengan ciri-ciri patuh syariah yang ditetapkan. Kemunculan isu-isu syariah mengenai prinsip muḍārabah disebabkan oleh pertikaian dan perselisihan berlaku dalam kalangan ilmuwan Islam. Maka, antara isu-isu syariah berkaitan prinsip muḍārabah yang menjadi perselisihan ialah isu nisbah perkongsian keuntungan, isu jaminan modal dan untung dan isu pembatalan kontrak. Hal ini demikian kerana wujudnya perbezaan kefahaman para ilmuwan Islam terhadap nas-nas syarak, realiti sebenar dan keperluannya dari segi ekonomi Islam semasa. Oleh itu, pihak bank hendaklah memastikan keluaran produk berstruktur Islamnya di perbankan Islam benar-benar mengikut prinsip Islam yang telah ditetapkan. Perkara ini dilakukan supaya dapat mengelakkan daripada terbabit dengan isu-isu syariah yang diutarakan oleh pelbagai pihak di Malaysia serta mendapat kepercayaan yang tinggi daripada para pelabur Muslim sekaligus menaikkan mutu prestasi perbankan Islam di peringkat antarabangsa.